

ศิลปวัฒนธรรม

ART & CULTURE MAGAZINE

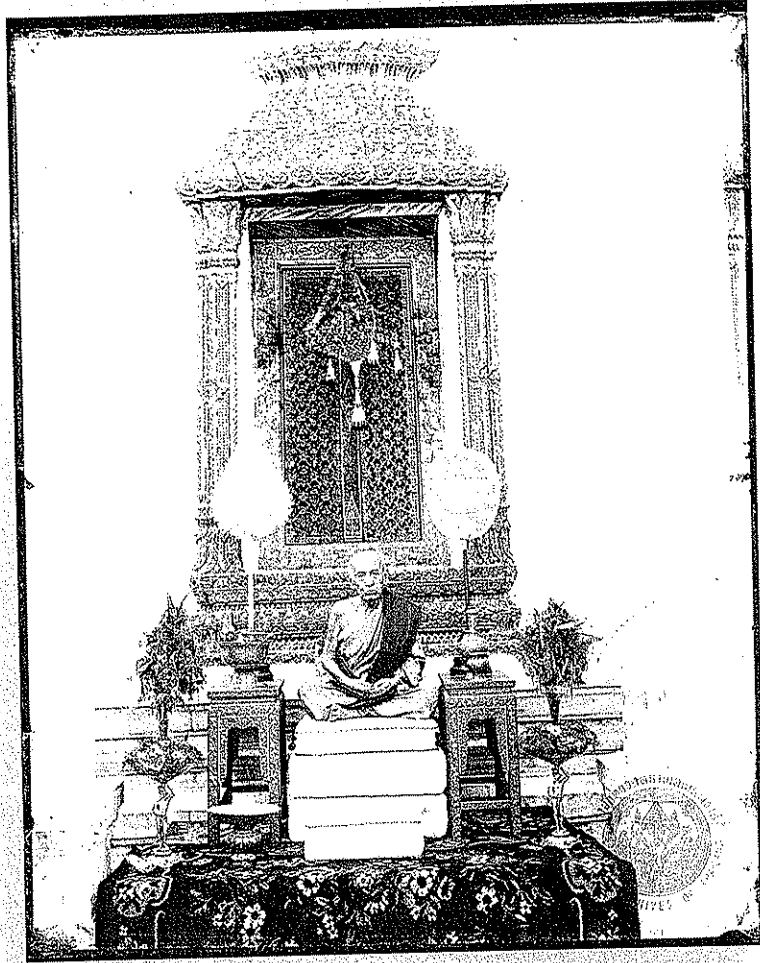
* สมรภูมิปากพิง : สมเด็จพระเจ้าตากสินฯ กับยุทธการยึดพิษณุโลก

๒๐๐ ปี สมเด็จพระสังฆราช (สา ปุสสเทโว)
“เปรียญ ๑๘ ประโยค”
หนึ่งเดียวของกรุงรัตนโกสินทร์

อานามสยามพาย
เมื่อทัพสยามต้องปราชัยที่เวียดนาม

พระบรมรูปปั้นพระเจ้าแผ่นดินไทย
มีต้นกำเนิดมาจากไหน?

ท้องราตรี-ดูละบำไป
กับคนกรุงสมัยรัชกาลที่ ๖ และ ๗

๑๐๘

เดือนเก้า / ขรรค์ชัย บุนปาน	๒๐
จดหมาย	๒๑
“สมรภูมิรบปากฟิง” สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชกับเมืองพิษณุโลก /	๘๖
ปฐมพงษ์ สุขเล็ก	
อานามสยามพาย ตอน ยุทธภูมิเหวี่ยงเค็ม-ส่วยมีท / สมฤทธิ์ ลือชัย	๑๐๐
๒๐๐ ปี สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (สา ปุสฺสเทโว)	๑๐๘
สมเด็จพระสังฆราช สมเด็จพระสังฆราชคู่พระทัยของ	
พระมหากษัตริย์ ๒ รัชกาล / นนทพร อยู่รัมย์	
ทิ้งหลักฐานใหม่ เก่าที่สุด! ประวัติพระบรมรูปปั้นพระเจ้าแผ่นดินไทย	๑๓๐
มีต้นกำเนิดจากไหน? / ไกรฤกษ์ นานา	
การเที่ยวเตร่ยามค่ำคืนของคนกรุงเทพฯ ในทศวรรษ ๒๔๖๐-๗๐ /	๑๕๘
วีระยุทธ ปิสาสัย	

ลำดับที่ ๔๐๖ ปีที่ ๓๔ ฉบับที่ ๑๐ เดือนสิงหาคม ๒๕๕๖

ความสัมพันธ์ของ “สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช” กับ “เมืองพิษณุโลก”

จากการศึกษาเอกสารทางประวัติศาสตร์ที่กล่าวถึงพระราชประวัติสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่เก่าแก่ที่สุดคือ พระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) บันทึกว่าพระองค์ทรงเคยเดินทางมาเมืองพิษณุโลกหลายครั้งในช่วงเวลาที่พระองค์ยังคงทำศึกติดพันกับพม่าและปราบชุมนุมต่างๆ โดยเฉพาะชุมนุมทางหัวเมืองฝ่ายเหนือเพื่อรวบรวมแผ่นดินให้เป็นปึกแผ่นอีกครั้ง เพราะหลังสงครามเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๒ แล้ว ผู้มีกำลังและ

อำนาจต่างตั้งตนเป็นใหญ่ อาทิ ชุมนุมเจ้านครศรีธรรมราช ชุมนุมเจ้าพิมาย (กรมหมื่นเทพพิพิธ) ชุมนุมเจ้าพระฝาง (เรื่อน) ชุมนุมเจ้าพระยาพิษณุโลก (เรื่อน) ซึ่งชุมนุมเหล่านี้ต่างตั้งตนเป็นเจ้าไม่ยอมรับอำนาจกรุงธนบุรี ในบรรดาชุมนุมเหล่านี้สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้ยกทัพมาปราบชุมนุมเมืองพิษณุโลกเป็นอันดับแรก ดังนั้น การเดินทางมายังเมืองพิษณุโลกของพระองค์จึงปรากฏทั้งในกรณีที่เป็นทางผ่านในการเดินทัพเพื่อไปหัวเมืองทางเหนือ และการมุ่งหมายมาเมืองพิษณุโลกโดยตรง ซึ่งการยกทัพมาปราบชุมนุมเจ้าพระยาพิษณุโลก (เรื่อน) ครั้งนี้เป็นการตั้งใจเดินทางมายังเมืองพิษณุโลกครั้งแรกของพระองค์ ดังปรากฏในเอกสารทางประวัติศาสตร์ ดังนี้

▼ พระปรมาภิไธยพระศรีรัตนมหาธาตุ ริมแม่น้ำน่านช่วงกลางเมืองพิษณุโลก ภาพถ่ายเก่าสมัยรัชกาลที่ ๕ (ภาพจากสำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ)

► พระปรมาภิไธยพระศรีรัตนมหาธาตุ ริมแม่น้ำน่านในปัจจุบัน

ลุดักราช เสด็จยกพลนิกรดำเนินทัพ สรรพด้วยโยธาทหารใหญ่น้อยขึ้นไปปราบเมืองพิษณุโลกยถึงตำบลเกยไชย พญาพิษณุโลกยรู้ประพฤติเหตุ แต่งพลทหารให้

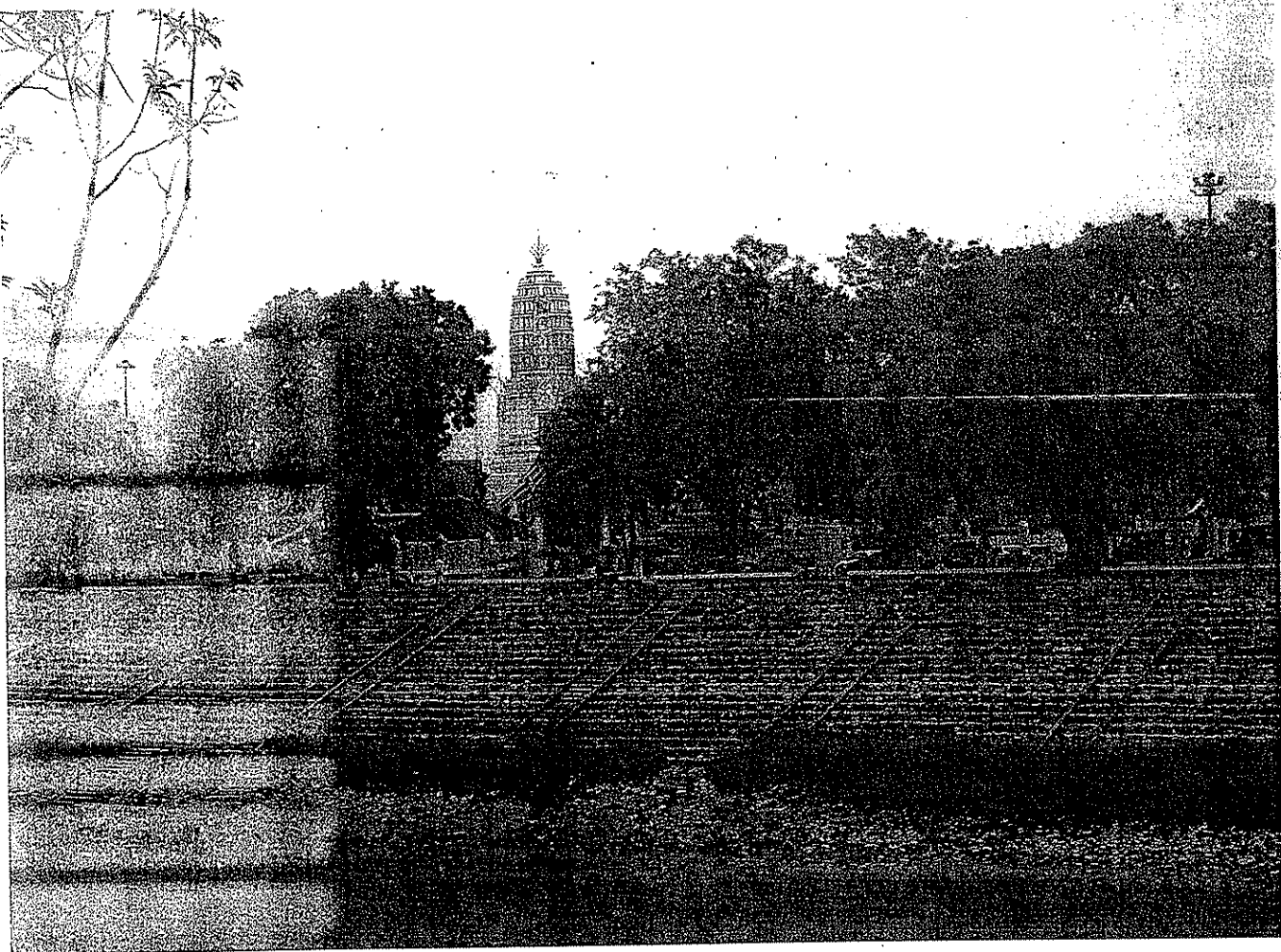

หลวงโกษา (ยัง) ยกออกมาตั้งรับ พระเจ้าอยู่หัวเสด็จนำพล
ทั้งปวงเข้ารณรงค์ด้วยข้าศึกครั้งนั้น ฝ่ายข้าศึกยิงปืนมาดัง
ท่าฝน ต้องพระขงษ์เบี่ยงซ้าย เลียบตัดผิวพระมังสะไป
จึงให้ลาดทัพกลับยังกรุงธนบุรีฯ (พระราชพงศาวดารกรุง
ธนบุรี ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม))

จากเหตุการณ์ข้างต้น พระองค์ได้ต้องกระสุนที่พระ
ขงษ์ (ข้าง) แล้วกลับยังกรุงธนบุรี เอกสารทางประวัติ
ศาสตร์ได้บันทึกต่อมาว่า เจ้าพระยาพิษณุโลก (เรือง) ตั้ง
ตนเป็นกษัตริย์แต่อยู่ได้เพียง ๗ วัน ก็ถึงแก่พิราลัย พระ
อินทรากรผู้เป็นน้องชาย ได้สถาปนาตนขึ้นเป็นเจ้าเมือง
พิษณุโลกแทน บริเวณที่หลวงโกษา (ยัง) ยกพลมาตั้งรับ คือ
ตำบลเกยไชย อยู่ในแขวงเมืองนครสวรรค์ เหนือปากน้ำ
โพไม่มากนัก ถ้าขึ้นไปจากปากน้ำเกยไชยขึ้นทางลำน้ำแคว
ใหญ่ (แม่น้ำน่าน) ต้องผ่านแขวงเมืองพิจิตรแล้วจึงจะเข้า
ถึงเมืองพิษณุโลก ใช้เวลาประมาณ ๓ วัน^๒ ถึงแม้การเสด็จ

มาเมืองพิษณุโลกครั้งนี้ของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช
จะยังไม่สามารถไปถึงเมืองพิษณุโลกได้ตามที่ต้องการ หรือ
ไม่ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ของพระองค์กับเมืองพิษณุโลก
ในด้านอื่นๆ นอกจากความสัมพันธ์ด้านการศึกก็ตาม แต่
เป็นการแสดงให้เห็นว่าพระองค์ตั้งใจเสด็จมายังเมือง
พิษณุโลกอันเป็นส่วนหนึ่งของมหาวีรกรรมในการรวบรวม
แผ่นดินไทยให้เป็นปึกแผ่นอีกครั้ง

ต่อมาเจ้าพระฝาง (เรือน) ทราบข่าวว่าเจ้าพระยา
พิษณุโลก (เรือง) ถึงแก่พิราลัย จึงยกกองทัพมาตีเมือง
พิษณุโลกได้สำเร็จ เอกสารทางประวัติศาสตร์ยังได้กล่าว
ถึงการเดินทางไปปราบชุมนุมเมืองพิษณุโลกเป็นครั้งที่ ๒
ของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในปี พ.ศ. ๒๓๑๓ ซึ่ง
ในขณะนั้นหลวงโกษา (ยัง) คุณกำลังรักษาด่านหน้าคือ
เมืองพิษณุโลก แต่ไม่สามารถต้านทัพกรุงธนบุรีได้จึงถอย
หนี สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชจึงเข้าตีเมืองพิษณุโลก

และเตรียมการเดินทางไปปราบชุมนุมเจ้าพระฝางที่เมือง
สวางคบุรีต่อไป ดังปรากฏในเอกสารทางประวัติศาสตร์
ดังนี้

รุ่งขึ้น ณ วัน ๗ ๑ ๙ คำ ยกไปประทับร้อนปากน้ำ
พิง เพลาประมาณยามหนึ่งเข้าตีเมืองพิษณุโลกได้
หลวงโกษายังคิดมิชอบหนีออกจากเมืองขึ้นไปตั้งค่ายรับ
อยู่ ณ ตำบลโทกแล้วเลิกหนีไป

ครั้น ณ วัน ๗ ๑ ๙ คำ เสด็จเข้าไปนมัสการพระ
ชินราช พระชินศรี พระศรีศาภุมณี ก็ทรงโสมนัสปรีดา
ปราโมทย์เลื่อมใสศรัทธา เสด็จพระภูษาจากพระองค์ทรง
พระชินราชเจ้า เสด็จแรมท่าที่พบกฝ่ายตะวันออกอยู่ ๙
วัน พอพญามราชขึ้นไปถึง จึงพระราชทานข้าวปลาอาหาร
แลน้ำสุราพดให้พร้อม แล้วสั่งให้ทัพบกยกเร่งรีบขึ้นไป
ตีเมืองสวางคบุรี (พระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี ฉบับ
พันจันทนุมาศ (เจิม))

การเสด็จมายังเมืองพิษณุโลกของสมเด็จพระเจ้า
ตากสินมหาราชในครั้งที่ ๒ นี้มีความพิเศษคือ พระองค์
ทรงอยู่ในฐานะผู้มิใช่สามารถปราบเมืองพิษณุโลกได้สำเร็จ
โดยเฉพาะอย่างยิ่งการไปนมัสการพระพุทธชินราช พระ
พุทธชินศรี และพระศรีศาภุมณี (น่าจะหมายถึง พระ
ศรีศาสดา) อันเป็นพระพุทธรูปสำคัญของเมืองพิษณุโลก
และการเปลื้องภูษาถวายเป็นพุทธบูชาแด่พระพุทธชินราช
ที่ถือว่าเป็นพระราชประวัติตอนสำคัญของสมเด็จพระเจ้า
ตากสินมหาราชในเมืองพิษณุโลก

หลังจากเดินทางไปเมืองสวางคบุรีจนสามารถปราบ
ชุมนุมเจ้าพระฝาง (เรือน) ได้เป็นที่เรียบร้อยแล้ว จึงเสด็จ
กลับลงมาเมืองพิษณุโลกอีกครั้ง และได้สมโภชพระเมือง
พิษณุโลก (น่าจะหมายถึง พระพุทธชินราช พระพุทธ
ชินศรี พระศรีศาสดา หรือพระมหาธาตุ) แล้วตั้งเจ้าพระยา
สุรสีห์ครองเมืองพิษณุโลก รวมถึงเจ้าเมืองอื่นๆ ดังปรากฏ
ในเอกสารทางประวัติศาสตร์ ดังนี้

ครั้น ณ วัน ๖ ๑ ๑๑ คำ สมโภชพระเมืองพิตรณ
โลกย์ ๓ วันแล้ว ข้าหลวงซึ่งมีความชอบในการสงคราม
ให้รั้งเมืองครองเมืองตามฐานานุกรมลำดับ เจ้าพระยา

พิไชยรธาเป็นเจ้าพระยาสุวรรคโลกย์ พญามราชเป็นเจ้า
พญาสุรศรี รั้งเมืองพิตรณโลกย์ พระขริราชเดช รั้งเมือง
พิไชย พระท้ายน้ำ รั้งเมืองศุโขทัย เจ้าพญาอนุรักษพร
รั้งเมืองนครสวรรค์ พระยาอภัยรณฤทธิ์ไปเป็นพญามราช
ให้ว่าที่สมุหนายกด้วย แล้วเสด็จพระราชดำเนินกลับมา
ยังกรุงธนบุรี ณ วันสามคำ (พระราชพงศาวดารกรุง
ธนบุรี ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม))

จากการศึกษาเอกสารทางประวัติศาสตร์ในช่วงต้น
พบว่า พระราชประวัติสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชมีความ
เกี่ยวข้องกับเมืองพิษณุโลกอยู่ไม่น้อย นับแต่ด้านการศึก
การปกครอง ตลอดจนด้านการพระศาสนา แต่หลังจาก
เหตุการณ์ช่วงต้นแล้ว สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช
ยังเสด็จมาเมืองพิษณุโลกอีกครั้งในศึกอะแซห่วนก็ อันเป็น
วีรกรรมครั้งสำคัญในสมัยกรุงธนบุรี ณ เมืองพิษณุโลก คือ
วีรกรรม “สมรภูมिरบปากพิง”

จุดยุทธศาสตร์ “ปากพิง”

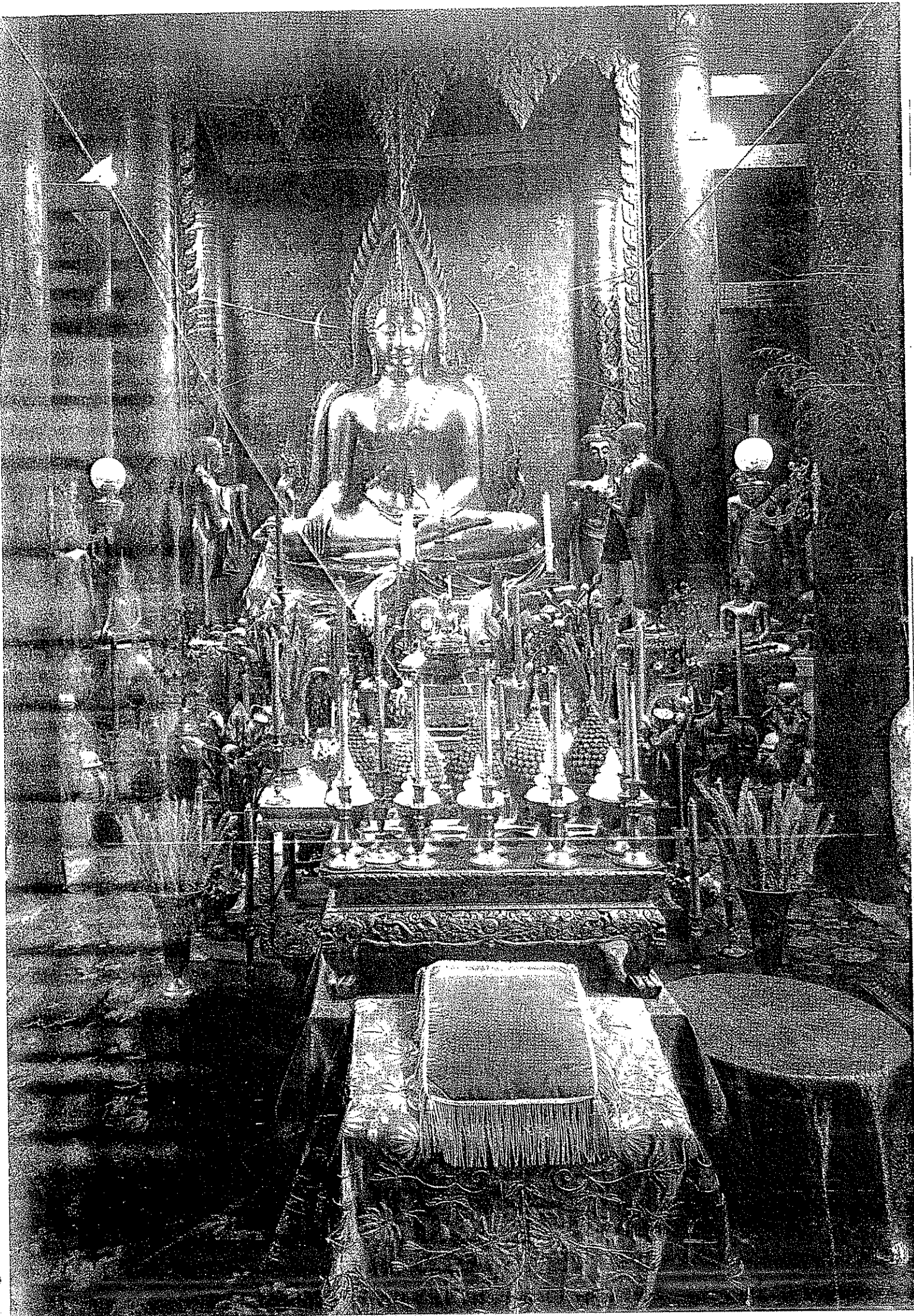
วีรกรรมสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

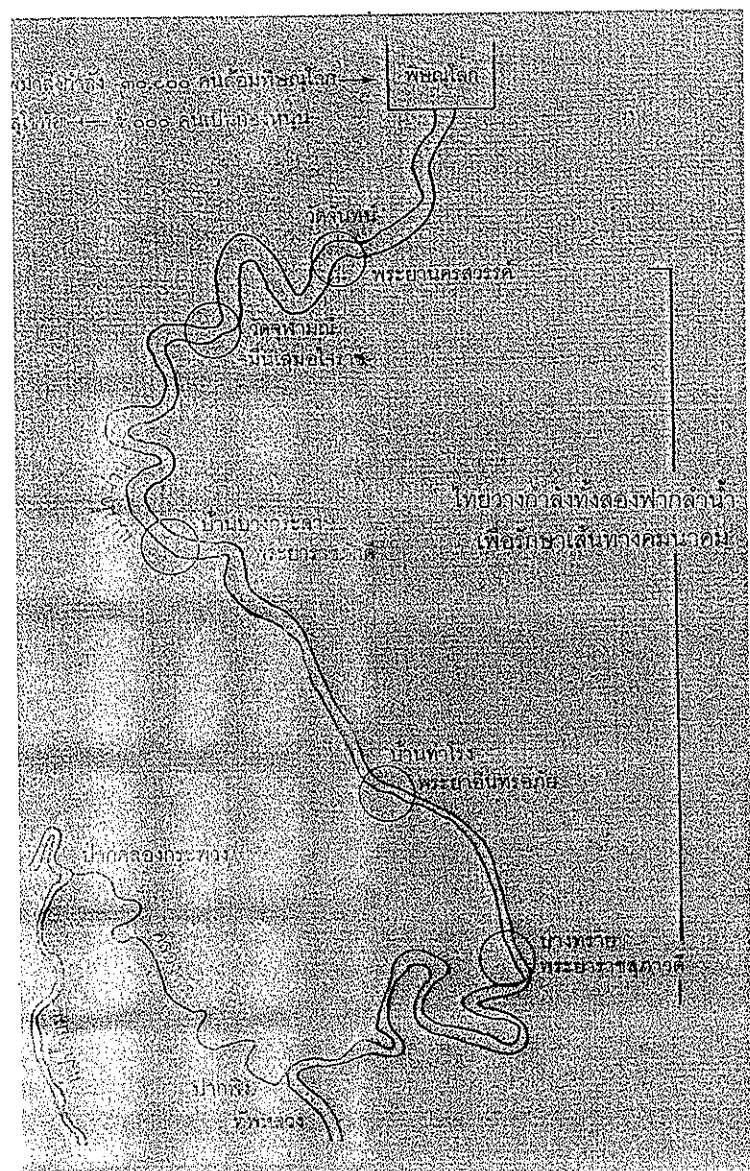
ราวปี พ.ศ. ๒๓๑๙ เมื่อครั้งศึกอะแซห่วนก็นำ
กองทัพเคลื่อนมาทางด้านแม่ละเมา เมืองตาก หวังตีเมือง
พิษณุโลก แล้วขยายผลเข้าตีกรุงธนบุรี สมเด็จพระเจ้า
ตากสินมหาราชได้ยกทัพหลวงขึ้นไปช่วยเมืองพิษณุโลก
และได้ตั้งทัพหลวงที่ปากพิง

“ปากพิง” หรือ “ปากพื้ง” คือชัยภูมิการตั้งทัพ
หลวงของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในการเข้าเมือง
พิษณุโลก เป็นจุดเชื่อมต่อคลองพิงกับแม่น้ำน่านทางทิศ
ใต้ของเมืองพิษณุโลก

“คลองพิง” เป็นเส้นทางน้ำสายโบราณเชื่อมระหว่าง
แม่น้ำน่านและแม่น้ำยม มีระยะทางประมาณ ๑ กิโลเมตร
ปากน้ำคลองพิงด้านทิศตะวันออกเชื่อมกับแม่น้ำยม
บริเวณวัดกรับพวง ตำบลวังอิทก อำเภอบางระกำ จังหวัด

▶ พระพุทธชินราช ณ พระวิหาร วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ เมืองพิษณุ
โลก ภาพถ่ายเก่าสมัยรัชกาลที่ ๕ (ภาพจากสำนักหอจดหมายเหตุ
แห่งชาติ)

๕. แผนที่สังเขปแสดงการตั้งค่ายกำลังของฝ่ายไทยทั้ง ๕ ค่าย ตลอดแนวแม่น้ำน่าน จากบริเวณปากพิจิตรถึงเมืองพิษณุโลก ปี พ.ศ. ๒๓๑๘ (ภาพจากหนังสือ "สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช" ของ พลตรีจรรยา ประชิตโรมรัน)

พิษณุโลก ชาวบ้านบริเวณลุ่มแม่น้ำยมเรียกว่า “ปากน้ำ
กรับพวง, ปากคลองกระพวง” ปากน้ำคลองพิงด้านทิศ
ตะวันตกเชื่อมกับแม่น้ำน่าน ชาวบ้านบริเวณแม่น้ำน่าน
เรียกว่า “ปากพิง” คลองพิงไหลผ่านบ้านกรับพวง ตำบล
วังอิทก อำเภอบางระกำ และบ้านบึงขุนนันทน์ บ้านปากพิง
ตะวันตก ตำบลจี่งวาม อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก”

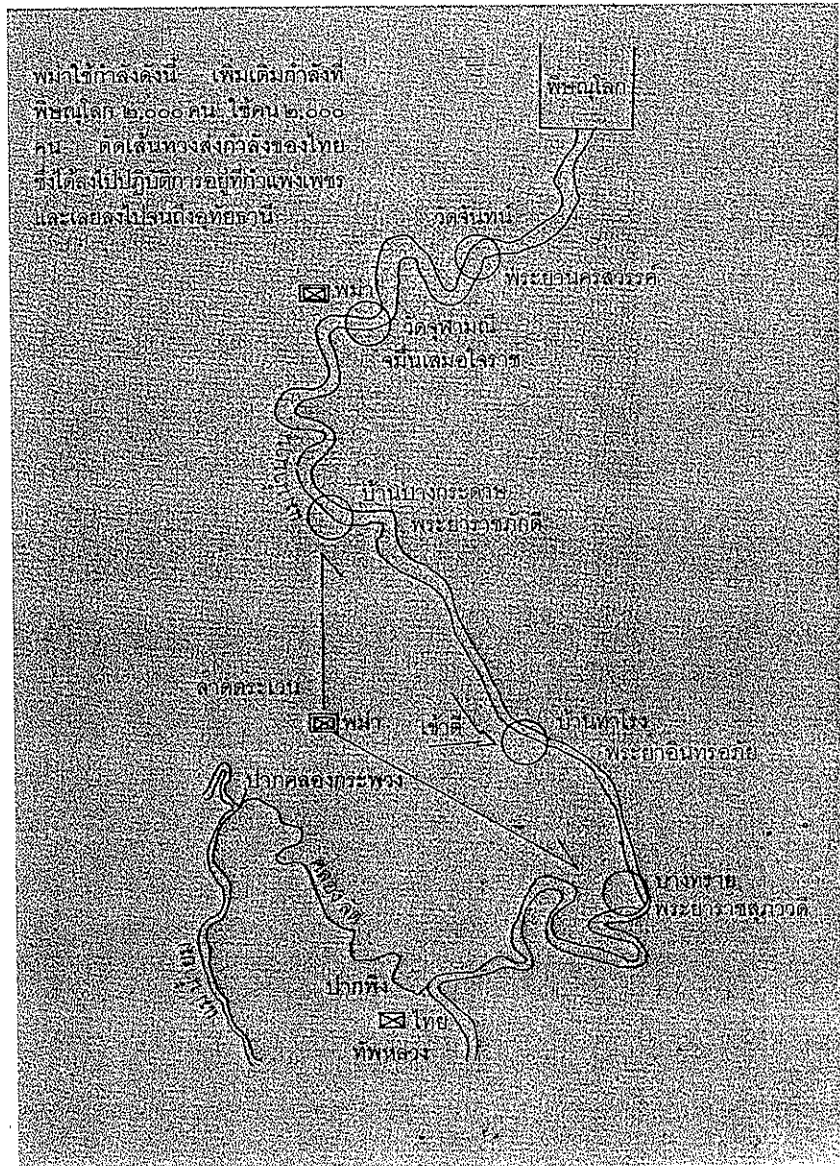
เป็นจุดยุทธศาสตร์ที่สำคัญ เพราะเป็นเส้นทางสัญจรเชื่อมระหว่างเมืองสำคัญในกลุ่มแม่น้ำทั้ง ๒ สาย คือ กลุ่มเมืองในกลุ่มแม่น้ำน่าน ได้แก่ อุตรดิตถ์ พิษณุโลก และพิจิตร และกลุ่มเมืองในกลุ่มแม่น้ำยม ได้แก่ สุโขทัย ศรีสขนาลัย นอกจากเป็นจุดยุทธศาสตร์ในการเป็นฝ่ายรุกแล้ว ยังเป็นฐานทัพที่ใช้ในการตั้งรับที่สำคัญ เพราะเป็นการสกัดเส้นทางเพื่อตัดกำลังพล หรือกำลังเสบียงที่จะถูกส่งไปมา ระหว่างพื้นที่ในกลุ่มน้ำน่านและลุ่มน้ำยม และถึงที่สุดหากเสียที่ก็สามารถถอยทัพได้อย่างสะดวกและรวดเร็ว

ณ วัน ๗ ๖ ๓ คำ (วันเสาร์ เดือน ๓ ขึ้น ๗ ค่ำ) ถึง
พระตำหนักค่ายปากน้ำผึ้ง^๖ พากะวันออก ให้พลาราช
สุภาวดียกขึ้นไปตั้งค่าย ณ บ้านบางซายรายตามริมน้ำขึ้น
ไป ให้เจ้าพลูอินทอระไถยกขึ้นไปตั้งค่ายบ้านท้าวโรง พลู
ราชภักดีตั้งค่ายบ้านกระดาศ จมื่นเสมอใจราชตั้ง ณ วัด
จุลามณี ตระเวนบรรจบกัน ญาณนครสวรรคตตั้งค่ายรายซก
ปีกากันแต่วัดจันโอบค่ายพม่าขึ้นไปถึงเมืองพิษณุโลกย์
แล้วให้พระศรีไกรลาดคุมไพร่ ๕๐๐ ทำทางหลวงแต่พระ
ตำหนักค่ายปากน้ำผึ้งขึ้นไปถึงเมืองพิษณุโลกย์^๗ (พระราช
พงศาวดารกรุงสยามฯ)

ตรัสสั่งให้จัดกำลังพลอยู่ทั้งสองฟากลำน้ำนั้นขึ้นไปทางทิศเหนือเป็นระยะๆ จนถึงเขตเมืองพิษณุโลก ระยะที่ ๑ ตั้งอยู่ที่บางทราย พระยาราชสุภาวดีเป็นนายทัพ ระยะที่ ๒ ตั้งที่ท่าโรง พระยาอินทอภัยเป็นนายทัพ ระยะที่ ๓ ตั้งที่บ้านกระดาศ พระยาราชภักดีเป็นนายทัพ ระยะที่ ๔ ตั้งที่วัดจุฬามณี จมื่นเสมอใจราชเป็นนายทัพ ระยะที่ ๕ ตั้งที่วัดจันทร์ พระยานครสวรรค์เป็นนายทัพ เพื่อส่งเสบียง และเตรียมเข้าสมทบช่วยเหลือเหล่าทหารภายในเมืองพิษณุโลกซึ่งขณะนั้นถูกทหารพม่าล้อมเมืองไว้ ดังปรากฏในเอกสารทางประวัติศาสตร์ ดังนี้

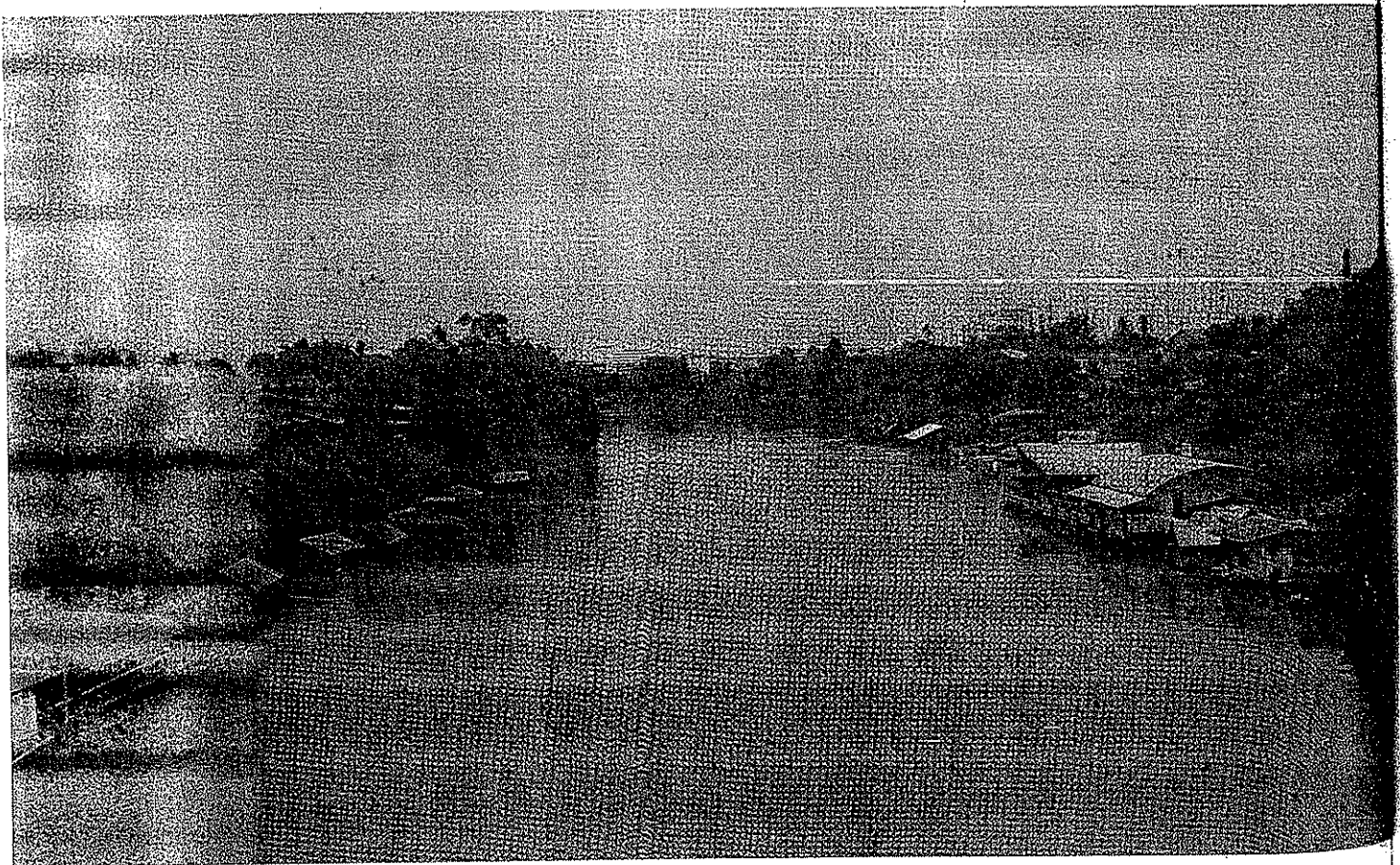
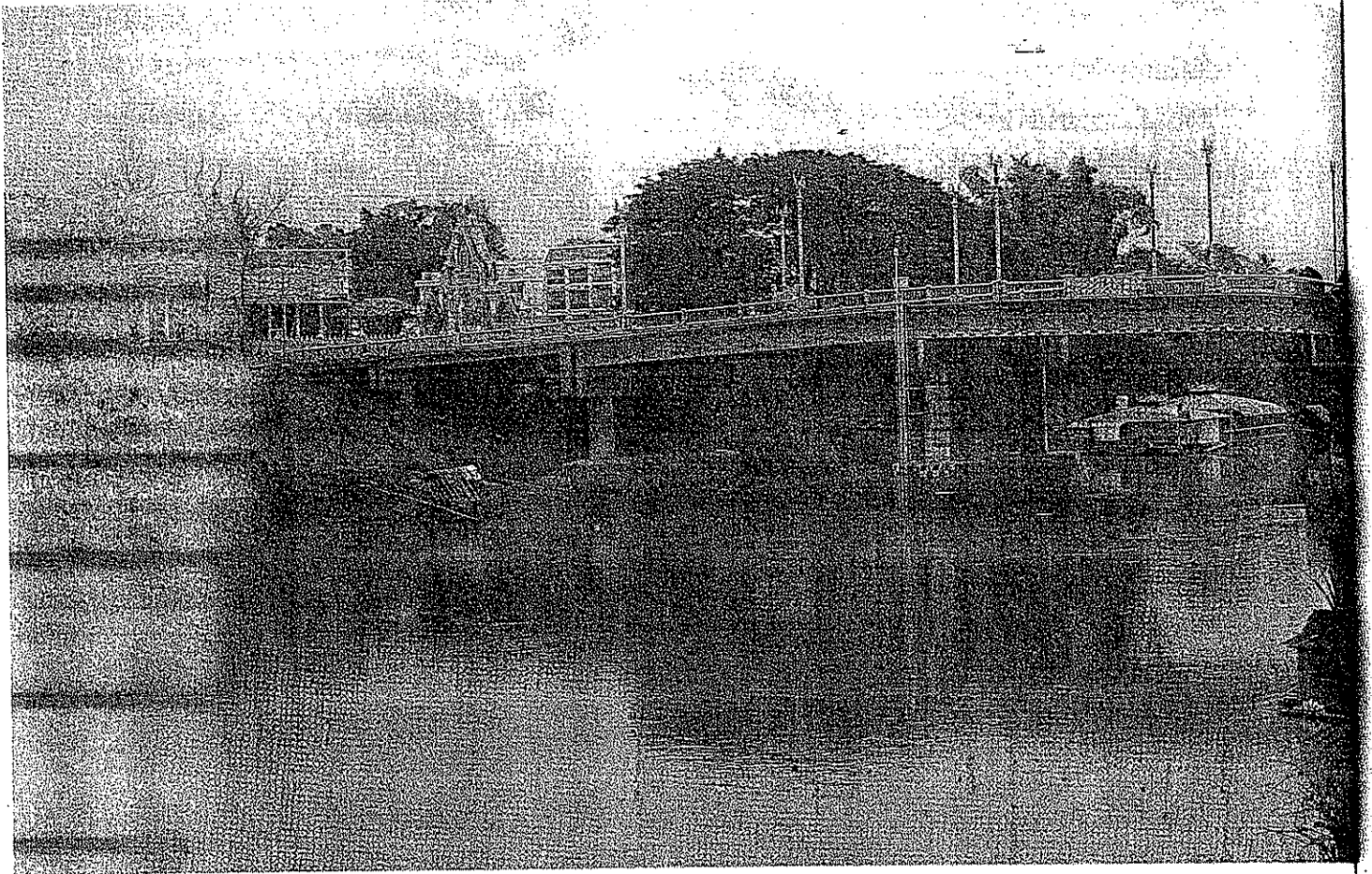
ณ วัน ๔^๗ ๔ ค่ำ เสด็จดำเนินด้วยพระบาทขึ้นไปทางฟากตะวันออก แต่ทว่าโรงถึงค่ายเจ้าพญานครสวรรค์ ซึ่งตั้งอยู่ ณ บ้านแซกนั้น เสด็จอยู่พระที่นั่งเก้าอี้อีกกลางหาดทราย เจ้าพญานครสวรรค์ พระธรรมวายุหน้าเข้ามาเฝ้า กราบทูลว่า พม่าตั้งค่ายประชิดลง ๔ ค่าย แล้วปักกรุยโอบลงมา จึงตรัสว่า มันทำลวงอย่ากลัวมัน ตั้งรับอย่าตั้งตรงเข้าไป ให้ตั้งเรียงรายออกไป ถ้ามันตั้งตามไปให้ตั้งรายแผ่กันออกไปจงมากให้คนรักษาค่ายละ ๕๐ คน แล้วอย่าคิดกลัวแตกกลัวเสีย มันจะตีค่ายไหนให้มันตีเข้า อันทหารแล้วองอาจอย่ากลัวตาย ตั้งใจอาสาพระรัตนตรัยและพระมหากษัตริย์ เจริญผลกตัญญูนั้นจะช่วยอภิบาลรักษาก็จะหาอันตรายมิได้ ถ้าใครย่อหย่อนให้ประหารชีวิตเสีย สงครามนี้จะแค้นกล้าขึ้นได้ชัยชนะนะ” (พระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม))

แต่เนื่องด้วยทหารพมามีจำนวนมากกว่า ทหารพม่าได้ตั้งค่ายประชิดจมน้ำเสมอใจราชที่วัดจุฬามณี แล้วให้ทหารอีกกองหนึ่งโจมตีค่ายพระยาราชภักดีจนถึงค่ายพระยาราชสุภาวดีที่บางทราย อีกทั้งทหารพม่าได้ยกทัพใหญ่ลงมาตั้งค่ายโอบหลังค่ายทัพหลวงที่ปากน้ำฝางด้านตะวันออกอีกหลายค่าย สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชจึงถอยมาตั้งที่บางข้าวตอก เมืองพิจิตร เหตุการณ์ในเมืองพิษณุโลกนั้น เจ้าพระยาจักรีและเจ้าพระยาสุรสีห์พิเคราะห์เห็นทัพพมามีมากเกินไปที่จะต้านทานได้ จึงยกทัพหักด่านออกจากเมืองพิษณุโลกไปตั้งหลักยังเมืองเพชรบูรณ์ ดังปรากฏใน

เอกสารทางประวัติศาสตร์ ดังนี้

ณ วัน ๖^{๑๒} ๔ ค่ำ เจ้าพญาพระนครสวรรค์บอกกราบทูลว่า พม่าตั้งโอบลงมาถึงริมแม่น้ำแล้วข้ามไปตีค่ายวัดพริกแตก เห็นพม่าจะวกหลัง จะขอลาดทัพมาตั้งรับอยู่ฟากตะวันออก จึงดำรัสให้กองพลากลางเมือง พระโหราธิบดี พระวิจิตรณรงค์ พระญาเทพ เข้ากองพลายมราช ยกไปตีพม่าซึ่งตั้ง ณ วัดพริกฟากตะวันออกนั้น ให้หลวงรักษามนเทียนอยู่รักษาค่ายประชิดพลากลางเมือง ณ ปากน้ำฝางฟากตะวันตก ขณะนั้นกองทัพพม่าวกไปตั้งโอบหลังทัพหลวง แล้วแบ่งกันเข้าแตกค่ายพญาเมราชได้ ในทันใดนั้น พระญายมราชขับทหารเข้าตีคืบชิงเอาค่ายได้ อยู่ประมาณ ๑๑-๑๒ วัน พม่าทำการตีพิษณุโลกกวัดกันขึ้น

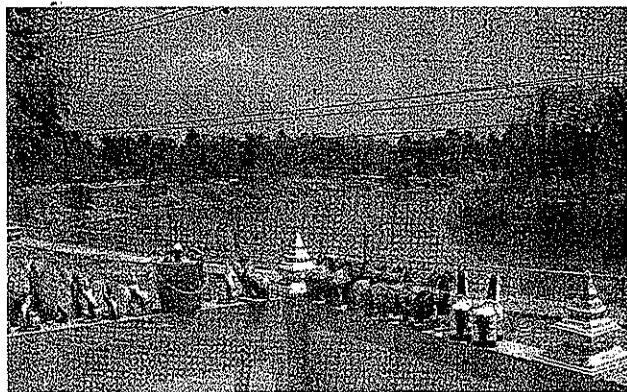

-1 ลำน้ำน่านมุ่งหน้าสู่เมืองพิษณุโลก ซ้ายมือคือวัดจันทระวันตก
ฝั่งตรงข้ามมีวัดจันทระวันออก (น่าจะเป็นตำแหน่งที่ตั้งค่ายวัดจันทระ)
แม่น้ำน่านช่วงวัดจันทระวันตกมุ่งหน้าเข้าเมืองพิษณุโลก
▲ ศาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชภายในวัดปากฟิงตะวันตก
➤ หลังศาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นแนวแม่น้ำน่านบริเวณ
“ปากฟิง”

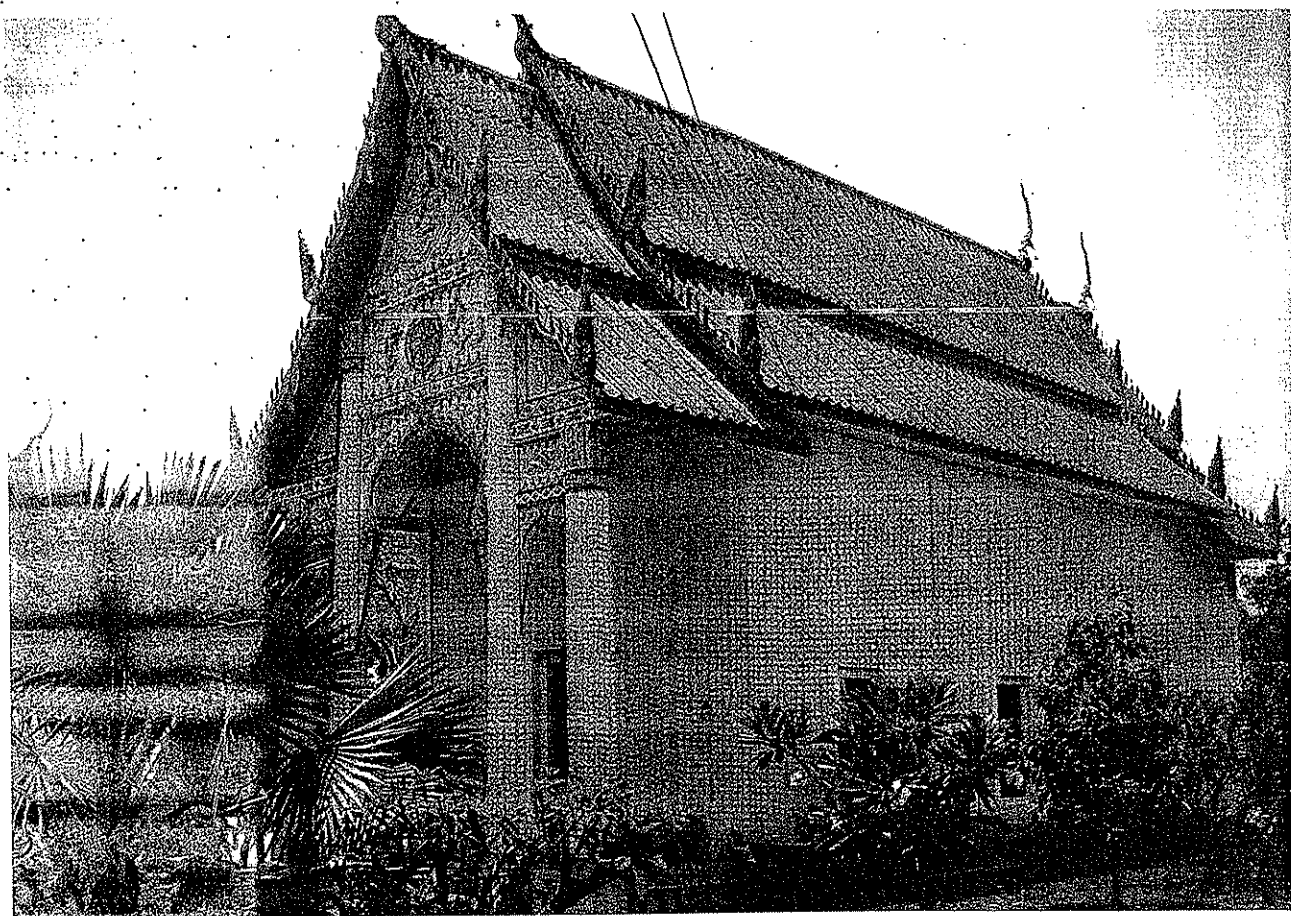
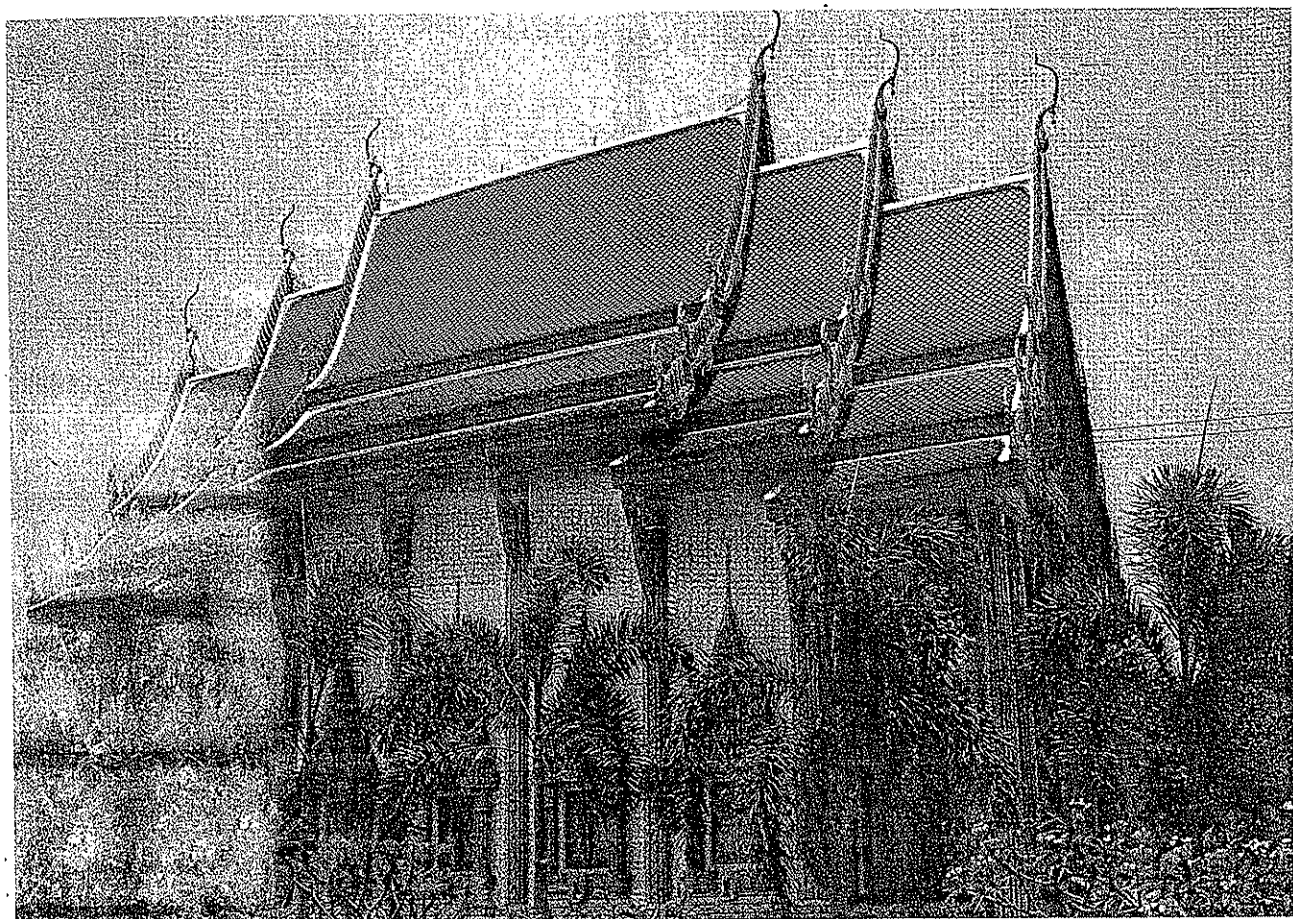
ฝ่ายข้างในเมืองขาดเสบียง ทกกล้วยทหารอดโรยลงเรรวน
นัก ข้างทัพหลวงนั้นก็เสียทีลาดลอยมาตั้ง ณ บางข้าว
คอก ครั้นเดือน ๕ ข้างขึ้น เจ้าพระยาจักรี เจ้าพระยา
สุรสีห์ เห็นเหลือกำลังก็พาทหารฝ่ากองทัพพม่าหนีออกจาก
เมืองพิษณุโลก ฝ่ายกองทัพทั้งปวงก็แตกกันเป็นอลหม่าน”
(พระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม))

จุดยุทธศาสตร์ “ปากฟิง” ไม่ได้ปรากฏครั้งแรกในสมัย
สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช แต่ปรากฏว่าเป็นจุดยุทธ
ศาสตร์ที่สำคัญมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา เมื่อครั้งสมเด็จพระ
มหินทราธิราชส่งพระมหาธรรมราชาซึ่งปกครองเมือง
พิษณุโลกในเวลานั้นว่าจะยกทัพมาช่วยทำศึกกับกรุงศรี
สัตตนาคนหุต แต่แท้จริงแล้วต้องการสมทบกับกรุงศรี
สัตตนาคนหุตเพื่อตีเมืองพิษณุโลก ดังปรากฏในเอกสาร
ทางประวัติศาสตร์ ดังนี้

ฝ่ายสมเด็จพระมหินทราธิราชจึงกำหนดว่า ทัพ
กรุงศรีสัตตนาคนหุตยกมายังเมืองพระพิษณุโลกแล้ว พระ
องค์ก็กรีธาพลเสด็จขึ้นไปโดยทางชลมารค ตั้งทัพหลวง
ตำบลฟิง พระยารามและพระยาจักรีเป็นกองหน้า ขึ้น
ไปตั้งตำบลวัดจุฬามณีและทัพเรือจอดแต่วัดจุฬามณี
ทั้งสองฟากน้ำ แน่นตลอดลงไปทัพหลวง ณ ปากน้ำฟิง”
(พระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม))

ดังนั้น จึงเป็นการยืนยันได้ว่าสมเด็จพระเจ้าตากสิน
มหาราชน่าจะรู้จักจุดยุทธศาสตร์ “ปากฟิง” อยู่ก่อนแล้ว
และพระองค์ “ตั้งใจ” ตั้งทัพหลวง รวมถึงตั้งทัพเป็น
ระยะๆ จนถึงเขตเมืองพิษณุโลก โดยที่พระองค์ “มั่นใจ” ว่า

จะสามารถเอาชนะทัพพม่าและรักษาเมืองพิษณุโลกไว้ได้ เพราะอยู่ในจุดยุทธศาสตร์ที่ได้เปรียบ แต่ด้วยจำนวนทหารพมามีจำนวนมากกว่า การได้เปรียบในด้านชัยภูมิจึงไม่เป็นผล แต่อย่างไรก็ตามการศึกครั้งนี้ฝ่ายอะแซหุ่นก็ไม่สามารถตีเมืองพิษณุโลกได้โดยง่าย โดยต้องวางกำลังล้อมอยู่นานถึง ๔ เดือน^{๓๓} จึงสามารถยึดเมืองพิษณุโลกได้ อีกทั้งยังต้องเสียไพร่พลเป็นอย่างมาก อีกสิ่งหนึ่งที่น่าจะเป็นการยืนยันว่าพระองค์มั่นใจในการศึกครั้งนี้ คือท่ายที่สุดเมื่อต้องเสียเมืองพิษณุโลก พระองค์เกิดความเสียใจเป็นอย่างยิ่งที่ไม่สามารถรักษาเมืองพิษณุโลกไว้ได้ ดังที่บันทึกไว้ในเอกสารทางประวัติศาสตร์ว่า “ขณะนั้นพระเจ้าอยู่หัวทรงพระโสมนัสน้อยพระทัยแก่ข้าศึกนัก”^{๓๔} (พระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม))

จุดยุทธศาสตร์ปากฟิงไม่ใช่เพียงเป็นจุดยุทธศาสตร์ที่เป็นที่รู้จักในสมัยกรุงศรีอยุธยา หรือกรุงธนบุรีเท่านั้น แต่จุดยุทธศาสตร์ปากฟิงยังเป็นเส้นทางสำคัญในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ คือเมื่อครั้งสงครามเก้าทัพ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชมีพระบรมราชโองการให้สมเด็จพระเจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงอนุรักษ์เทเวศร์ และเจ้าพระยามหาเสนาฯ เข้าตีกองทัพพม่าที่บริเวณปากฟิงให้ได้ ซึ่งผลการรบครั้งนั้นฝ่ายไทยได้รับชัยชนะหรือในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จประพาสหัวเมืองเหนือ พระองค์ได้ตั้งพลับพลาทางชลมารคที่บ้านปากฟิงก่อนจะเสด็จฯ ถึงเมืองพิษณุโลก

ด้วยพื้นที่ปากฟิงเป็นเส้นทางคมนาคม และเป็นจุดยุทธศาสตร์ในการรบที่สำคัญในประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะเหตุการณ์สมรภูมิปากฟิงในสมัยกรุงธนบุรี ซึ่งเป็นวีรกรรมสำคัญของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในเมืองพิษณุโลก ชุมชนปากฟิงจึงพยายามพัฒนาพื้นที่พุ่มพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ สร้างพระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ณ วัดปากฟิงตะวันตก เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ และ

สร้างความสัมพันธ์ระหว่าง “พื้นที่” และ “พระราชประวัติของพระองค์” ในเมืองพิษณุโลก

ศาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ณ วัดปากฟิงตะวันตก

พระบรมราชานุสาวรีย์แห่งแรก และแห่งเดียวในเมืองพิษณุโลก^{๓๕}

วัดปากฟิงตะวันตก ตั้งอยู่บริเวณหมู่ที่ ๒ ตำบลจี่งวาม อำเภอเมืองพิษณุโลก พื้นที่ตั้งวัดเป็นที่ราบอยู่ริมแม่น้ำน่านฝั่งตะวันตก ได้ปากคลองฟิงประมาณ ๑๐๐ เมตร สร้างขึ้นเป็นวัดประมาณปี พ.ศ. ๒๔๕๐^{๓๖} ชาวบ้านมักเรียกสั้นๆ ว่า “วัดปากฟิง” ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อวันที่ ๓๑ มกราคม ๒๕๐๕

ความเป็นมาของการสร้างศาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ณ วัดปากฟิงตะวันตก เริ่มต้นในปี พ.ศ. ๒๕๔๕ เมื่อ พลโทรวมศักดิ์ ไชโยมิรินทร์ อดีตแม่ทัพภาคที่ ๓ อาจารย์บุญเทียม สนศิริ คณะชมรมผู้สนใจประวัติศาสตร์เมืองพิษณุโลก และ ร้อยโทผดล อินเทศน์ จากค่ายสมเด็จพระเอกาทศรถ ได้เข้ามาในพื้นที่ตำบลจี่งวามเพื่อปรึกษาสืบค้นเกี่ยวกับประวัติศาสตร์บ้านปากฟิง โดยมีองค์การบริหารส่วนตำบลจี่งวาม นายจุนท์ พุ่มนุ้ม กำนันในขณะนั้น รวมถึงชาวบ้านอื่นๆ มาร่วมแลกเปลี่ยนบอกเล่าข้อมูลที่ได้รับฟังถ่ายทอดสืบต่อกันมา จึงเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ปากฟิง

ในปี พ.ศ. ๒๕๔๗ รองศาสตราจารย์ ดร. มังกร ทองสุขดี อดีตอธิการสถาบันราชภัฏพิบูลสงคราม ประธานชมรมผู้สนใจประวัติศาสตร์เมืองพิษณุโลก พลเอก ดร. ศิริ ทิวะพันธุ์ ประธานมูลนิธิสืบบ้านอินโดจีน อดีตแม่ทัพภาคที่ ๓ และอดีตสมาชิกวุฒิสภาจังหวัดพิษณุโลก และคณะชมรมผู้สนใจประวัติศาสตร์เมืองพิษณุโลก ได้ร่วมกันตั้งเวทีเสวนากับผู้นำชุมชนตำบลจี่งวาม รวมถึงสืบค้นหลักฐานทางประวัติศาสตร์และภูมิศาสตร์ ซึ่งได้ข้อสรุปคือ ปรับปรุงเนินดินบริเวณลานข้างต้นไทรวัดปากฟิงตะวันตก ทำแท่นหินบันทึกเรื่องราวทางประวัติศาสตร์การรบบ้านปากฟิงไว้ให้ผู้สนใจได้ศึกษา

▲ อุโบสถ (หลังใหม่) วัดปากฟิงตะวันตก

๓๔ อุโบสถ (หลังเก่า) วัดปากฟิงตะวันตก ที่กำลังปรับปรุงเป็นพิพิธภัณฑ์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

และมีพิธีบวงสรวงในวันที่ ๒๘ ธันวาคม ของทุกปี

ในปี พ.ศ. ๒๕๔๘ คณะทำงานพัฒนาและฟื้นฟูพื้นที่ การรบบทางประวัติศาสตร์บ้านปากพิง ผู้นำชุมชน และ ชมรมผู้สนใจประวัติศาสตร์เมืองพิษณุโลกมีความเห็นที่จะ เปลี่ยนแปลงการปรับปรุงเนินดินและสร้างแท่นหินบันทึกร เรื่องราวทางประวัติศาสตร์เป็นการจัดสร้างศาลสมเด็จพระ เจ้าตากสินมหาราช พร้อมทั้งพระบรมรูปจำลองสมเด็จพระ เจ้าตากสินมหาราช ณ วัดปากพิงตะวันตก

ศาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเสร็จสมบูรณ์ใน ปลายปี พ.ศ. ๒๕๕๑ และอัญเชิญพระบรมราชานุสาวรีย์ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชสร้างด้วยทองสัมฤทธิ์มา ประดิษฐานเมื่อวันที่ ๑ เมษายน ๒๕๕๒ ศาลแห่งนี้ได้ รับ การดูแลโดยวัดปากพิงตะวันตกร่วมกับองค์การบริหารส่วน ตำบลวังงาม ทุกวันที่ ๒๘ ธันวาคม จัดให้มีพิธีบวงสรวง บำเพ็ญทักษิณานุประทานสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช กลางคืนจัดให้มีมหรสพสมโภชทุกปี ซึ่งในอนาคตมีโครงการ พัฒนาวัดปากพิงตะวันตกเป็นแหล่งเรียนรู้ท้องถิ่น ด้วยการบูรณะอุโบสถหลังเก่าเป็นพิพิธภัณฑ์รวบรวมพระ ราชประวัติสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช และวัดต่างๆ เพื่อหวังให้เป็นสถานที่ในการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ปากพิง และเป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางต่อไป

บทสรุป

พระราชประวัติสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็น ที่แพร่หลายในสังคมไทย แต่หากกล่าวถึงเฉพาะความ ถักพันระหว่างพระราชประวัติของพระองค์กับเมือง พิษณุโลกจะไม่ใช่ที่แพร่หลายมากนัก เมื่อเทียบกับความ ถักพันระหว่างพระราชประวัติของพระองค์กับเมืองอื่นๆ แต่เมื่อศึกษาเอกสารทางประวัติศาสตร์พบว่าพระราช ประวัติของพระองค์มีความเกี่ยวข้องกับเมืองพิษณุโลก อย่างมากในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของวีรกรรมสร้างความเป็น ปึกแผ่นของชาติไทยอีกครั้งด้วยการยกทัพปราบชุมนุมเจ้า พระยาพิษณุโลก (เรื่อง) อีกทั้งพระองค์ยังเคยมาสักการะ และเปลื้องภูษาถวายเป็นพุทธบูชาแด่พระพุทธชินราชที่

ประดิษฐานในวัดพระศรีรัตนมหาธาตุซึ่งถือเป็นพระอาราม สำคัญประจำเมือง หรือเมื่อครั้งศึกอะแซหุ่นก็ล้อมเมือง พิษณุโลก พระองค์ก็ได้ยกทัพหลวงมาช่วยเมืองพิษณุโลก อย่างเต็มความสามารถ โดยตั้งทัพหลวง ณ บริเวณปากพิง ซึ่งเป็นจุดยุทธศาสตร์ที่สำคัญจนเกิดเป็นวีรกรรมสมรภูมิ รบปากพิงขึ้น

เมืองพิษณุโลกจึงเป็นพื้นที่หนึ่งที่ไม่ควรมองข้าม ในฐานะสถานที่ประวัติศาสตร์ที่มีความสำคัญ และ สัมพันธ์ควบคู่กับวีรกรรมของสมเด็จพระเจ้าตากสิน มหาราชในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของพระราชประวัติของ พระองค์ และหวังว่าการประดิษฐานพระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ณ วัดปากพิง ตะวันตก จะเป็นการเปิดพื้นที่แห่งการรับรู้พระราช ประวัติของพระองค์ในเมืองพิษณุโลกมากขึ้น

ศ

ปล. คลองพิง ณ วันที่เป็นอย่างไร ยังอยู่หรือไม่ โปรด รอคัดตาม

เชิงอรรถ

- ^๑ประชุมพงศาวดาร ฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม ๓, (๒๕๔๒). น. ๔๘๘.
- ^๒จรรยา ประชิตโรมรัน. (๒๕๔๙). สมเด็จพระเจ้าตากสิน มหาราช. น. ๖๔-๖๕.
- ^๓ประชุมพงศาวดาร ฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม ๓, (๒๕๔๒). น. ๔๙๔.
- ^๔เรื่องเดียวกัน, น. ๔๙๖.
- ^๕ธีระวัฒน์ แสนคำ และคณะ. (๒๕๕๓). คลองพิง : เส้น ทางน้ำสายประวัติศาสตร์. น. ๑๗.
- ^๖ในพระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) ใช้คำว่า ปากพิง
- ^๗ประชุมพงศาวดาร ฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม ๒, (๒๕๔๒). น. ๓๕๖-๓๕๗.
- ^๘ประชุมพงศาวดาร ฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม ๓, (๒๕๔๒). น. ๕๑๕.
- ^๙เรื่องเดียวกัน, น. ๕๑๖-๕๑๗.
- ^{๑๐}เรื่องเดียวกัน, น. ๒๕๖.
- ^{๑๑}จรรยา ประชิตโรมรัน. (๒๕๔๙). สมเด็จพระเจ้าตากสิน

มหาราช. น. ๑๙๖.

๑๒ ประชุมพงสาวดาร ฉบับกาญจนากิเชก เล่ม ๓, (๒๕๔๒).

น. ๕๑๖.

๑๓ ก่อนหน้านี้มีศาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ณ วัดทางไหล แต่อยู่ในพื้นที่ ตำบลมะตอง อำเภอพรหมพิราม

๑๔ กรมการศาสนา. (๒๕๓๑). ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม ๗. น. ๓๔๔.

บรรณานุกรม

- กรมการศาสนา. (๒๕๓๑). ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม ๗. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรมการศาสนา.
- กรมศิลปากร, สำนักโบราณคดี. (๒๕๕๓). โบราณคดีเขื่อนแควน้อย ในพื้นที่โครงการเขื่อนแควน้อย อันเนื่องมาจากพระราชดำริ อำเภอวัดโบสถ์จังหวัดพิษณุโลก. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ สกสค. ลาดพร้าว.
- จรรยา ประชิตโรมรัน. (๒๕๔๙). พิมพ์ครั้งที่ ๕. สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ธารทิพย์ ทองงามขำ, บรรณาธิการ. (๒๕๔๙). ตามรอยบรรพบุรุษชาวไทยใต้เบื้องพระยุคลบาทในเมืองพิษณุโลก. พิษณุโลก : รัตนสุวรรณการพิมพ์ ๓.
- ธีระวัฒน์ แสงคำ และคณะ. (๒๕๕๓). คลองฟิง : เส้นทางน้ำสายประวัติศาสตร์. พิษณุโลก : ดาวเงินการพิมพ์.
- ปฐมพงษ์ ยุชเล็ก. (๒๕๕๕). สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช : เรื่องเล่า และการประกอบสร้างความหมาย. ปริญญาานิพนธ์ ศศ.ม. (ภาษาไทย). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. (ถ่ายเอกสาร)
- ประชุมพงสาวดาร ฉบับกาญจนากิเชก เล่ม ๒, (๒๕๔๒). กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.
- ประชุมพงสาวดาร ฉบับกาญจนากิเชก เล่ม ๓, (๒๕๔๒). กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.
- ประยูทธ สิทธิพันธ์. (๒๕๕๒). ประวัติศาสตร์ประพาสต้น ของพระพุทธเจ้าหลวง เล่ม ๑. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : สร้างสรรค์บุ๊คส์.
- พรอุษา สิริโชติ. (ม.ป.ป). พระราชประวัติ พระราชกรณียกิจสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ปราชญ์การรบแห่งชาติไทย. (แผ่นพับ). ม.ป.ท.
- พระราชพงสาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม ๒, (๒๕๓๕). พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.
- วิมล ศิริไพบูลย์, คุณหญิง, บรรณาธิการ. (๒๕๕๕). ศีกเก๊าทัพ : อารมย์ พิพัฒน์สยาม. กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).
- องค์การบริหารส่วนตำบลวังน. (ม.ป.ป). ประวัติการรบปากฟิง โดยสังเขป. (เอกสารประชาสัมพันธ์). ม.ป.ท.

**การจัดแปลหนังสือแปลของ
สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ (วช.)**

วัตถุประสงค์ : เพื่อถ่ายทอดความรู้เชิงวิชาการด้านวิทยาศาสตร์และสังคมศาสตร์แก่ประชาชน ให้ได้รับความรู้ที่เป็นประโยชน์ สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการเรียน การปฏิบัติงาน การวิจัย และการดำเนินชีวิตประจำวัน ตลอดจนส่งเสริมให้มีจำนวนนักแปลที่มีคุณภาพเพิ่มขึ้น และพัฒนากายภาพของนักแปล ในการแปลจากภาษาต่างประเทศเป็นภาษาไทย

ปัจจุบัน วช. ได้จัดพิมพ์หนังสือแปลออกมามากแล้ว จำนวน 209 เรื่อง โดยมีหนังสือแปลที่จัดพิมพ์ใหม่และวางจำหน่ายแล้ว ดังนี้

1. ความลับจากสมุดโน้ตของนักประดิษฐ์*	ราคา 250 บาท
แปลจาก Secrets from an Inventor's Notebook (by Maurice Kanbar)	
2. แนวทางสู่ความสำเร็จในการสอบ*	ราคา 120 บาท
แปลจาก Exam Success (by Jon Winder)	
3. แก่ได้ทุกปัญหาด้วยบุคลิกภาพ*	ราคา 300 บาท
แปลจาก Work It Out (by Sandra Krebs Hirsh & Jane A.G. Kise)	
4. ศูนย์ : ชีวิตประสพกับความเคียดแค้นตาย*	ราคา 150 บาท
แปลจาก Zero : The Biography of a Dangerous Idea (By Charles Seife)	
5. รายงานทางด้านการงาน ความมั่นคงทางรายได้ และการคุ้มครองทางสังคมในโลกแห่งการเปลี่ยนแปลง**	ราคา 330 บาท
แปลจาก World Labor Report 2000 Income Security and Social Protection in a Changing World (by International Labor Office : ILO)	
6. การปฏิรูปและเปิดประเทศของสาธารณรัฐประชาชนจีน*	ราคา 280 บาท
แปลจาก Explaining the Course of Reform and Opening (by Li Tieying)	
7. บันทึกเล็ดล่ายนรกอาชวิธ คำให้การของนายแพทย์มิโคล นูอิสลี**	ราคา 107 บาท
แปลจาก Auschwitz : A Doctor's Eyewitness Account (by Dr. Miklos Nyiszli)	
8. บทสนทนาเกี่ยวกับคณิตศาสตร์*	ราคา 70 บาท
แปลจาก Dialogues on Mathematics (by Alfred Renyi)	
9. การกระจายอำนาจสู่ภูมิภาคและท้องถิ่น**	ราคา 150 บาท
แปลจาก Decentralization : The Territorial Dimension of the State (by B.C. Smith)	

หมายเหตุ *มีจำหน่ายที่ศูนย์หนังสือแห่งจุฬาฯ, สำนักพิมพ์ ม.รามฯ, ร้านที่เอ็ดบิคเซ็นเตอร์
**มีจำหน่ายที่ร้านศึกษาภัณฑ์พาณิชย์

**•สนใจการเสนอขอแปลหนังสือและหนังสือแปลของ
วช. สอบถามรายละเอียดได้ที่**

- การบริการต่างประเทศ สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ (วช.)
โทร. 0 2561 2445 ต่อ 455 Fax 0 2561 3049, 0 2579 2285

• สนใจหนังสือแปลอิเล็กทรอนิกส์ เยี่ยมชมได้ที่

<http://www.etranslatedbook.nrct.go.th>